

MÁTYÁS KIRÁLY TÖRVÉNYKÖNYVE.

MÁTYÁS király 1486. évi magán- és büntetőjogi törvénykönyve, az ú. n. *Decretum Maius* az első magyar törvény, amely nyomtatásban is megjelent. Két kiadása közül az egyik 1488. június 2-án Lipcsében jelent meg, a másik a nyomtatási hely, év és nyomdász megnevezése nélkül.¹ A berlini Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke a beküldött fotokópiák alapján már 1915-ben megállapította, hogy az 1488-i kiadást MORITZ BRANDIS, az impressum nélküli kiadást pedig KONRAD KACHELOFEN, ugyancsak lipcsei nyomdász nyomtatta. Egyben azt is megállapította, hogy az utóbbi kiadás címbetűtípusát (6. sz.) KACHELOFEN leginkább az 1491—1494-es években alkalmazta és így feltehető, hogy ebben az időtájban készült a magyar törvénykönyv második kiadása is.²

¹ Elsőnek SEB. SEEMILLER (Bibliothecae Academiae Ingolstadiensis Incunabula Typographica. IV. Ingolstadii 1792. p. 137.) írta le az impressum nélküli kiadásnak az ingolstadti egyetemi könyvtárban levő, csonka példányát. PANZER (Annales typographici I. Norimbergae 1793. p. 266.) átvette SEEMILLER leírását és a törvénykönyvet ANDREAS HESS nyomtatványai közé sorolta. Időközben a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárába került az impressum nélküli kiadás teljes példánya, valamint az 1488. június 2-án megjelent első kiadás 12 levélnyi töredéke. Ezek leírását adja HORVÁT ISTVÁN (Tud. Gyűjtemény, 1833. évf. II.); abban tévedett, hogy az ingolstadti példányt egy harmadik kiadásnak vélte. Ez az ingolstadti példány, melynek első íve hiányzik, idővel a müncheni egyetemi könyvtárba került. Itt írta le HAIN 5779. sz. a. COPINGER 1757. sz. leírásában már mellőzte PANZER és HAIN azon feltevést, hogy ez az impressum nélküli kiadás budai nyomtatvány; a nyomtatás időpontjául viszont az 1486. évet vette. Midőn az 1488-as lipcsei kiadás, egy levél híján teljes példánya, SZIRMAJ TAMÁS adományából a M. Tud. Akadémia könyvtárába került, BOROVSKY SAMU (Akad. Ért. 1898. p. 339.) megállapította, hogy MORITZ BRANDIS nyomdájában készült. Utoljára HELLEBRANT ÁRPÁD (Akad. Ért. 1915. évf. p. 222.) ismertette a Kommission f. d. GW. megállapítását, mely szerint az impressum nélküli kiadást KONRAD KACHELOFEN lipcsei nyomdász nyomtatta, állítólag 1491 után.

² V. ö. HELLEBRANT ÁRPÁD cikkét az Akad. Ért. 1915. évf.-ban.

A törvénykönyv két kiadásának részletes ismertetésével elsősorban az impressum nélküli kiadás megjelenési évét szeretnénk pontosabban meghatározni.

A két kiadás szövege teljesen azonos.¹ Vizsgáljuk meg először az 1488. június 2-án megjelent első kiadást.

A 2. levélen kezdődő előszóból megtudjuk, hogy „a könyvárusok már régóta könyörögtek a híres Magyar Királyság ezen törvényeinek kiadásáért. Kijavítva, kicsiszolva akarták ezeket közrebocsátani, hogy ezáltal munkájuk és költségük érdemesebb legyen.“ Az előszó írója „ezért úgy gondolta, hogy kedvükben kell járni, egyrészt nemes igyekezetük, másrészt e törvények kiválósága miatt, mert nemes embernek hazája törvényeit nem ismerni csúf dolog“. Méltó szavakkal dicsőíti ezután Mátyás királyt a művelt embert és kiváló törvényhozót, akinek törvényeit Solon és Licurgus törvényeihez hasonlítja. E bevezető sorokat szerzőjük .B. .R. .L. betűkkel írta alá. Ezt követőleg azt olvassuk, hogy a művet MOHORAI VIDFY AMBRUS, Nógrád vármegye alispánja rendezte sajtó alá. Az artikulusok registere után következik maga a törvény szövege, utána pedig *Series Estimationum* címmel egy becslési tarifa, melyet az elévülésre és az egyes életkorok cselekvőképességére vonatkozó megállapítások egészítenek ki. A becsütarifa a nemesi és jobbágyi birtokjog legfontosabb vagyontárgyait sorolja fel és így a kiadó ezzel a közhasználatra szánt toldalékkal a törvénykönyv kelendőségét csak fokozta.² A könyvet a nyomdász colophonja zárja le.

Az impressum nélküli kiadást, a betűtípusok tanúsága szerint, KONRAD KACHELOFEN lipcsei nyomdász nyomtatta. Szövege és a B. R. L. betűkkel szignált előszó teljesen azonos az 1488-i kiadásával. A könyv terjedelme viszont 66 levél helyett — a betűtípusok kisebb sormérete miatt — csak 40 levél. Címlapját

¹ PÁRNICZKY—BÁTYKA, A magyar Corpus Juris. Bp., 1936. p. 40., nyilván azért említenek két különböző kiadást, mert az impressum nélküli kiadás teljes példányát nem hasonlították össze az 1488-i első kiadásnak a M. Tud. Akadémia Könyvtárában levő teljes példányával.

² Becslési tarifák a régi törvénykódexekben is találhatóak, így a MÁTYÁSKORABELI NYIRKÁLLAI-féle formuláskönyvben is (Orsz. Levéltár). MÁTYÁS király törvénykönyvének becsütarifája az első, amely nyomtatásban megjelent. V. ö. HOLUB JÓZSEF: Az életkor szerepe középkori jogunkban. Bp., 1922.

fametszet díszíti, colophonja pedig nincsen. A csaknem azonos sajtóhibák is amellet szólnak, hogy KACHELOFEN a MORITZ BRANDIS nyomdájában készült első kiadás után nyomtatta a másodikat.

MORITZ BRANDIS 1488-ban tűnt fel Lipcsében és a magyar törvénykönyv első nyomtatványainak egyike.¹ Minden valószínűség szerint ugyanabból a nyomdászcsaládból származott, mint LUCAS, MATTHAEUS és MARCUS BRANDIS, akik hol Lübeckben, Merseburgban, hol pedig Lipcsében és Magdeburgban tűntek fel felváltva és az északnémetországi nyomdászat megalapításában nagy érdemeket szereztek. Jellegzetes betűformáikat, az ú. n. *Brandis-típust* (M₄₀) sok nyomdász, így KONRAD KACHELOFEN is mintául vette. Közülük került ki Lipcse első nyomdásza is. MARCUS BRANDIS 1481—87-ig dolgozott a szász egyetemi városban, munkásságát pedig MORITZ BRANDIS folytatta 1488-tól 1490-ig. Bár jó nyomdász hírében állott, anyagiakban nem kedvezett neki a szerencse. Az 1490-ben megjelent *Sachsenspiegel* példányait a hitelezők elkobozták,² ő pedig Magdeburg-ba költözött. Lehet, hogy rendezetlen anyagi viszonyai miatt esett el a magyar törvénykönyv második kiadásának munkájától, amely így KONRAD KACHELOFENNAK jutott. KACHELOFEN, aki egyik nyomtatványában (HC 7203) CONRADUS GALLICUSNAK nevezte magát, valószínűleg Elzászból származott Lipcsébe.³ Első datált nyomtatványa (H 13487) 1485-ben jelent meg. Nyomdája azonban csak 1489-től kezdve lendül fel, amikor JOHANN SCHMIEDHÖFER lipcsei könyvárustól több megbízást kap. Hogy a magyar törvénykönyv nyomását mikor fejezte be, azt a Kommission f. d. GW. — mint már említettük — a betűtípusok alapján igyekezett megállapítani.

KACHELOFEN a törvénykönyv szövegét a Brandis-típusok körébe tartozó textúratípussal (3. sz.), a címlap „Constitutiones incliti regni vngarie“ feliratát pedig címbetűtípussal (6. sz.) nyomtatta. Ezt a 3. sz. típust 1487 (H 7203) óta 1495-ig állan-

¹ VOULLIÈME: Die deutschen Drucker des XV. Jhs. Berlin, 1922. p. 86. szerint első datált lipcsei nyomtatványa, egy Breviarium Brandenburgense, 1488. nov. 15-én jelent meg. GW nem említi.

² VOULLIÈME id. m.

³ V. ö. KLEMPERER, VIKTOR: Konrad Kachelofen, Johann Kachelofen. Gutenberg-Jb. 1929.

IV. Kázmér lengyel király
törvénykönyvének elsőszava.
(„B¹⁴ kiadás, nyomtatta Konrad
Kachelofen.)

A kopenhágai kir. könyvtár példányából.

in collegio generalij in wistliza. vid. inf. p. 3.

Institutiones et statuta vel **S**intagmata p^o
vincialia incliti regni polonie per serenissimuz
p^oncipem et dominum **D**ominum Kazimirum p^oimuz
polonie regem: magnum ducé litwante: russia: p^ossie
q^o dominum et beredem ꝛc **E**dita et p^omulgata cuius
p^ofecto: multiplex et varia atq^{ue} recóditá et altissima eru
ditio in maximisq^{ue} pactis ꝛ belli negocijs exercitató **T**u
vero p^o conditione et statu boim vicia corripiti **Q**ui
q^{ue} terras tumultuantes et res novas molientes: ad fir
dem et obsequium regium sua opa redegit: atq^{ue} p^oca
tas et quietas tandem reddidit

no. 1378. H. 16. L. 5. 111

Impressum in **L**ypce.
Anno dnice incarnationis
m^oo^octogesimo octavo.
Adesis Junii die secúda.

Mátyás király törvénykönyve.
Az I. kiadás colophonja.

Et si Bibliopole tampridem sepius atqz itez blandi
ti sint: pro istarum Constitutionum incliti Regni Un
garie accomodatione: vtqz easdem: castigatas limatas
et pumicatas traderet: quo opera et impensa eozū ac
ceptor: maiorisqz pensi haberetur: qui p̄sertim in singu
lis imprimendis Lodicibus hoc sibi potissimum cōsules
rent: curarent pro viribus. Nozem gerendum esse cen
sui: cum amore et fauore ingeniorum et studiozuz: tum
constitutionum et Legum predictarum preclaritate et
excellentiā: quas profecto viro patritio (Et quidem pa
trie sue p̄stitutiones) dignozare turpe ē. Quin p̄sertim
summa et eminentissima auctoris p̄claritas: opus hoc
clarum efficiat. Mathias nempe Rex et ille sane virtu
tum princeps: semper inuictus: semper interritus: par
ua manu maximas res perficere solitus. Quis (Ut ce
teroz pace dixerim) inter alios p̄cipuos ⁊ primarios
homines. diuosqz reges et Imperatozes: quasi matuti
num quoddam sidus effulget: Ea vite sanctimonia: ea
integritate: ea religione: ea Juris Cēsarij etiam et Pō
tificij cognitione: Ea deniqz eximia et materne et Latie
eloquentie: aliozūqz ydeomatum: et quidem plurimozū
copia ac suauitate p̄edit? In maximis deniqz quibusqz
gerendis rebus qm̄ aptissimus. Et qui nunq̄ dubia vi
ctoria hostem reliquit: semper vicit: omni bellica et ciuili
laude. omnem antiquitatem: aut equauit: aut supera
uit: Et vt ceteras eius laudes et profecto innumeras tra
seam. Quis nobilitate: v̄l p̄bitate: vel rerū studio opti
marum: vel clementia: vel quouis alio laudis titulo eo
p̄stantior: Quis clarissimarum rerum: magnitudine
belloz p̄loz nūero: varietate victoziaz Celeritate p̄ficiē
di: metis p̄plitudie: p̄tinatia i rebelles: clemētia in sub

ditos: liberalitate in omnes qui sibi conferre possit. Sz
 de his hactenus. Quanta igitur potestas legum atque
 vis existat Sine quib⁹: nec vrbs aliqua: nec locus con
 stare potest: nemo ambigit. Non enim maiori egent cō
 mendacione: prout Jurisconsultus Ulpianus iquit
 Utilitas cum per se patet commendacione non eget.
 Quare omnes et singulos presertim quib⁹ interest hoz
 tor: moneo et pro Jure amicitie requiro et obtestor vt
 illa Syntagmata hasq; patrie ordinatiōes nauiter lus
 trent: legent: voluent et amplectentur Sicutiq; leges
 Solomis et Licurgi venerentur;

.B: .R. .L.

Humanitate quadā: et profecto innata bonita
 te nō mediocri Magnifici Ambrosij wydfij de
 Mobera Vicecomitis Comitatus Neugra
 dieñ. opusculum hoc: in primis participatū:
 castigatum tandē et: ipressum extat Luitus sa
 ne ingenium ad optimarum artū cognitionē
 cōmodumq; et profectū Republice: et agenda
 et consulendo natura comparatum est:

Constitutiones incliti regni ungarie

Mátyás király törvénykönyve.
A 2. kiadás címlapja

dóan használta nyomtatványaiban. A 6. sz. típus legkorábbi alkalmazását úgy a *British Museum Catalogusa*,¹ mint a GW² BREITENBACH: *Clipeus contra iacula...* című nyomtatványában ismerte fel, melynek megjelenési időpontját a BMC 1489. december 15. utánra, a GW pedig 1490-re teszi. Az 1489. év végével KACHELOFEN nyomdájában feltétlenül készen állott a 6. sz. típus betűkészlete. Nincs tehát akadálya annak, hogy MÁTYÁS király törvénykönyve második kiadásának megjelenési évét nem kizárólag a betűtípusokkal, hanem egyéb körülményekkel is megvilágítsuk.

A második kiadás szószerint közli az első kiadás előszavát, amely élő emberként említi MÁTYÁS királyt. MÁTYÁS 1490. április 6-án váratlanul halt meg. Ha a törvénykönyv második kiadása halála után is jelent meg, valószínű, hogy még életében került sajtó alá.

A *Decretum Maius* a bíraskodást és perjogot szabályozta az országban. Artikulusai sok tekintetben sértették a főurak és nemesek érdekeit, akik MÁTYÁS halála után régi jogaiknak akartak érvényt szerezni. Az országhatárra érkező új királynak 1490. július 31-én (vasas Szent Péter napja előtti szombaton) Farkashidánál feltételeket szabtak,³ az 1492-i országgyűlésen pedig olyan törvényt hoztak, amely a *Decretum Maius*nak a nemességre káros újításait hatályon kívül helyezte.⁴ Nehezen tételezhető fel, hogy MÁTYÁS király halála után akadt volna kiadó, aki az ország változott hangulata ellenére piacra dobta volna az 1486. évi törvény szövegét. Az 1488-i első kiadás példányait valószínűleg hamarosan szétkapkodták, úgyhogy újabb kiadás vált szükségessé. Ez pedig minden valószínűség szerint még a király életében, de mindenesetre II. ULÁSZLÓ 1490. július 31-i bejövetele előtt hagyta el KONRAD KACHELOFEN lipcsei sajtóját.

A magyar törvénykönyv nyomdászai MÁTYÁS király kortársának, IV. KÁZMÉR lengyel királynak törvényeit is kinyom-

¹ Vol. III. 1913. p. 625.

² Bd. IV. 1930. No. 5084.

³ V. ö. Corpus Juris Hungarici. II. Ulászló conditioi.

⁴ Erre vonatkozólag ld. HÓMAN—SZEKFÜ: Magyar történet. I. kiad. III. 387, 415, 417, 418. ll.

tatták. KAZIMIERZ PIEKARSKI értékes tanulmányában¹ részletesen ismerteti a „*Constitutiones regni Poloniae*“ (H 5664) két kiadását, melyek közül az „A“ kiadást MORITZ BRANDIS, a „B“ kiadást — mely pontos utánnyomása az elsőnek — KONRAD KACHELOFEN nyomtatta. Mindkét nyomdász ugyanazzal a textúrátípussal nyomtatta úgy a lengyel, mint a magyar törvénykönyvet.² KACHELOFEN a lengyel törvények „B“ kiadását még ugyanazzal a fametszettel (SCHREIBER 3787. SCHRAMM XIII. 84.) is díszítette, mint a magyar törvénykönyvet, csak MÁTYÁS király címerét vésette ki a fadúcból és a lengyel királyi címet helyezte helyébe.

A „*Constitutiones regni Poloniae*“ mindkét kiadása a nyomtatás helyének, idejének és nyomdászának megnevezése nélkül jelent meg. PIEKARSKI véleménye szerint az „A“ kiadás (M. BRANDIS) a magyar törvénykönyv 1488. június 2-i első kiadásával körülbelül egyidőben, a „B“ kiadás (K. KACHELOFEN) pedig 1490—91 körül jelenhetett meg. Az „A“ kiadásra vonatkozó feltevését egy egykorú feljegyzéssel igazolja, mely a lublini consistoriális bíróság előtt 1489. szeptember 8-án tárgyalt perrel kapcsolatban a törvényeket „*statuta juris terrestris in sexternis impressa*“ szavakkal említi. A „B“ kiadásra vonatkozó feltevését viszont a magyar törvénykönyv második kiadásának valószínű időpontja igazolja. KONRAD KACHELOFEN, akárcsak MORITZ BRANDIS, nyilván gyors egymásutánban nyomtatta a magyar és a lengyel törvénykönyveket és így feltehető, hogy a „*Constitutiones regni Poloniae*“ „B“ kiadása is elkészült még 1490-ben.

Említettük, hogy KACHELOFEN úgy a magyar, mint a lengyel törvénykönyv címlapját ugyanazzal a fametszettel díszítette, úgyhogy a törvényhozó királyt és a két tudóst ábrázoló képen a magyar és a lengyel királyi címet felcserélte.

A lipcsei ősnymtatványok kevés fametszete nem készült egységes stílusban. Helybeli fametszőműhely híján, a nyomdászok valószínűleg a lipcsei vásárookra érkező fametszőktől vásá-

¹ O średniowieczny wydaniach statutów świeckich (syntagmatów). Kwartalnik historyczny. 1923. XXXVII. 3—4. p. 378.

² M. BRANDIS 3. sz., K. KACHELOFEN 3. sz. típusa. Utóbbinak 6. sz. címbetűtípusa a lengyel kiadásból kimaradt.

rolták a dúcokat. Ezek a korai német ősnyomtatványillusztráció megszokott ábrázolásait alig gazdagították új művészi ötlettel. KACHELOFEN nyomtatványainak legszebb dísze, kerek nyomdászjelvénye (SCHRAMM XIII. 9.) sem eredeti compositió, hanem SCHONGAUER egyik rézmetszetének (B 101) jólsikerült változata. MÁTYÁS királyt és a két jogtudóst ábrázoló fametszet is egyszerű fametszőmester munkája, mely sablonos királyábrázolással IV. KÁZMÉR törvényeinek díszítésére is alkalmas volt.

A következőkben vizsgáljuk azt, ki kezdeményezhette a magyar és a lengyel törvénykönyvek kinyomatását és ki lehetett az, aki e törvénykönyveket ugyanazon lipcei nyomdászoknál kinyomatta és nyilván a költségek kockázatát, valamint a példányok szállítását is vállalta?

MÁTYÁS király már 1471. évi decretumában elrendelte (art. 31.), hogy a törvényt minden egyes vármegye számára le kell másolni és a vármegyék törvénytörvényésének meg kell küldeni. Csak egyező másolatok szétküldése biztosíthatta a törvény egységes végrehajtását. A könyvnyomtatás lényegesen megkönnyíthette volna a törvények sokszorosítását, ennek ellenére a magyar törvények hitelesített példányai csak 1595-től kezdve jelentek meg rendszeresen nyomtatásban.¹ MÁTYÁS király *törvénykönyve*, valamint WERBÓCZY *Tripartituma* megelőzték a hivatalos törvénykiadásokat.² A *Decretum Maius*-t ismeretlen kiadó, a *Hármaskönyv* első kiadását (RMK III. 214.) pedig maga WERBÓCZY nyomatta ki saját költségén.

Az 1480-as évektől kezdve a nyomtatott könyv mindjobban meghonosodott magyar földön. MÁTYÁS király már 1479-ben elrendelte az esztergomi egyházmegye *breviáriumának* kinyomatását (GW 5468). 1484-ben, lehet, hogy a király kezdeményezésére, nyomdába adták az esztergomi *misekönyvet* (HC 11429), amelyet az új kiadások egész sora követett. Ugyancsak MÁTYÁS király ismerte fel elsőnek a sajtó politikai célra használhatóságát.

¹ A M. Nemzeti Múzeum könyvtárának hitelesített, régi magyar törvényeit ismerteti HORVÁTH IGNÁC a M. K. Szemle 1896. évf.-ban. Itt találjuk az „Articuli diaetales Posonienses Anni 1595” (RMK. III. 347/a.) RUDOLF király pecsétjével és sajátkezű aláírásával hitelesített példányát, amely ILLYÉSHÁZY ISTVÁN, Liptó és Trencsén vármegyék örökös főispánja számára készült.

² V. ö. PÁRNICZKY—BÁTYKA id. m. III. fej.

Bécs 1485-ben történt elfoglalása után, III. FRIGYES császár ellen röpiratot nyomtatott Strassburgban és Nürnbergben,¹ amiért a császár felszólítást intézett ezekhez a városokhoz; ebben megtiltotta, hogy falaikon belül MÁTYÁS megbízásából bármit is nyomtassanak. 1488. március 20-án jelent meg Brünnben TURÓCZI JÁNOSnak a magyarok történetéről szóló *krónikája* (H 15517), melyet szerzője DRÁGI TAMÁSnak, a királyi kúria helytartójának ajánlott. A brünni nyomda valószínűleg FILIPECZ JÁNOS váradi és 1484 óta olmützi püspök alapítása volt,² a krónikát is nyilván ő adta sajtó alá. A második kiadás (H 15518) THEOBALD FEGER budai könyvárus költségén, már alig három hónap mulva megjelent Augsburgban, egy nappal később, mint MÁTYÁS *törvénykönyvének* első kiadása Lipcsében.

A *Decretum Maius*-t 1486. Pál fordulása napján (január 25.) szentesítették. Nyomtatásban tehát több mint két év mulva jelent meg, jóval a kéziratot másolatok szétküldése után. A nyomdába adott kéziratot MOHORAI VIDFY AMBRUS nógrádi alispán rendezte sajtó alá, valószínűleg a vármegyei törvényszéknek megküldött hivatalos másolat alapján.

MOHORAI VIDFY AMBRUS, 1486—1488-ig Nógrád megye alispánja,³ unokaöccse volt MOHORAI VIDFY MIKLÓS váci őrkannoknak, MÁTYÁS király kiváló diplomatájának⁴ MOHORAI MIKLÓS pályája kezdetén szolgálattelvő kamarása volt a nagy humanista pápának, II. PIUSnak és csak ennek halála után tért vissza hazájába. Ettől kezdve MÁTYÁS király megbízásából sokszor jár Rómában és Velencében. 1470—71-ben is vagy másfél évet tölt Rómában. Ekkor egy időre KARAI LÁSZLÓ budai prépost és VERONAI GÁBOR későbbi erdélyi püspök is csatlakoznak hozzája. KARAI, a kiváló humanista, most hívja meg a Rómában dolgozó HESS ANDRÁST Budára, hogy itt nyomdát alapítson. MOHORAI MIKLÓS, felismerve a nyomdászat nagy jelentőségét, valószínű-

¹ V. ö. FRAKNÓI: Mátyás király megbízásából nyomtatott politikai röpirat. MKSZ 1915. évf. és Fitz: Hess András. Bp., 1932. 158. l.

² V. ö. DUDIK B.: Geschichtliche Entwicklung des Buchdrucks in Mähren. Brünn, 1879. p. 13.

³ VIDFY AMBRUS-ra vonatkozólag ld. Nógrád vm. monografiája, 408. l. és KOVACHICH, MART. GEORG.: Supplementum ad vestigia comitiorum. Budaë, 1800. II. 310.

⁴ V. ö. FRAKNÓI: Mátyás király magyar diplomatái. Bp., 1900. 65. l.

leg megértéssel támogatta KARAI nyomdaalapítási tervét és bizonyára mindvégig azok közé tartozott, akik a nyomtatott könyv útját egyengették Magyarországon.

De a nyomtatott könyv ismert barátai voltak az 1486. évi decretum előkészítői is. BONFINI elbeszéléséből tudjuk,¹ hogy MÁTYÁS király a törvényhozó országgyűlést megelőzően, Bécsbe hívatta ZÁPOLYAI IMRE nádoron kívül FILIPECZ JÁNOS királyi kancellárt, valamint DRÁGI TAMÁST, a királyi kúria helytartóját, a kiváló jogtudóst. Az 1488. márciusában megjelent TÚRÓCZI-kronika remekbe készült első kiadása érlelte meg talán a király környezetében, elsősorban FILIPECZ JÁNOS és DRÁGI TAMÁSBAN azt a gondolatot, hogy az 1486-i decretum örökérvényű rendelkezéseit sajtó útján még közismertebbé tegyék. És MOHORAI VIDFY AMBRUS úgy hivatali, mint családi összeköttetései révén jutott ahhoz a fontos feladathoz, hogy a törvény szövegét sajtó alá rendezze.

A magyar törvénykönyvet pedig hamarosan követte IV. KÁZMÉR lengyel király törvényeinek kiadása.

A lengyel király teljhatalmú tanácsosa, az olasz származású PHILIPPUS CALLIMACHUS állandó figyelemmel kísérte MÁTYÁS király politikáját és hatalmi törekvéseinek letörésében a lengyel politika célját látta. MÁTYÁS kormányzási elvei azonban oly nagy hatással voltak rá, hogy ellene írt röpiratában, az „Attila“-ban, valamint IV. KÁZMÉR utódjához, JÁNOS ALBERTHEZ 1492-ben írt „Consilium“-ában az 1486. évi *Decretum Maius*-t vette alapul és egyben MÁTYÁS királyban látta a renaissance fejedelem mintaképét.² KARDOS TIBOR megállapítása szerint, CALLIMACHUS 1486-ban kezdte meg az „Attila“ kidolgozását Velencében, amikor a lengyel király követeként ott tartózkodott és Lengyelországban fejezte be, valószínűleg 1488. végén. A kéziratot megküldötte olaszországi barátainak, hogy Friaulban kinyomassák. Itt akart hangulatot kelteni vele MÁTYÁS ellen. Az „Attila“ LAZARINO ARIMENESE, a velencei hajóhad parancsnokának költségen állítólag meg is jelent Trevisóban, 1489-ben.³ CALLIMACHUS

¹ Decades IV. liber 7.

² V. ö. KARDOS TIBOR: Callimachus. Bp., 1931.

³ Az „Attila“ Federici: Memorie Trevigiane sulla Tipografia del sec. XV. Venezia, 1850. szerint 1487-ben Pordenone-ban, ZENO: Dissertazioni Vossiane. II. 335. és BRUNET szerint pedig 1489-ben Trevisóban jelent meg,

MÁTYÁS király törvényét nyilván az 1488. június 2-i kiadásból ismerte. Nem lehetetlen, hogy ő benne fogant meg a gondolat, hogy a nagy vetélytárs törvénykönyvének mintájára kinyomassa a lengyel király törvényeit is. Kérdés, ki vállalta a kivitelezést?

Budán 1473 táján ANDREAS HESS, a lengyel királyság székhelyén, Krakkóban 1474 körül CASPAR HOCHFEDER¹ próbálkozott meg a nyomdászat meghonosításával. Egyik vállalkozás sem járt tartós sikerrel, úgyhogy a XV. században úgy a magyar, mint a lengyel könyvpiacot külföldi nyomdák látták el nyomtatványaikkal. A magyar, valamint a lengyel könyvkereskedelem hamarosan bekapcsolódott abba az európai hálózatba, melynek egyik legtehetségesebb irányítója és kezdeményezője a nürnbergi nyomdász-kiadó, ANTON KOBERGER volt. KOBERGERnek Lyonban, Párizsban, Frankfurt a/M.-ban, Breslauban, Regensburgban, Passauban, Krakkóban és Budán voltak bizományosai, akik biztos piacot szereztek úgy az ő, mint más nyomdászoknál megrendelt nyomtatványai számára. JOHANN AMERBACHAL folytatott levelezéséből megtudjuk, hogy ő látta el még a távoli Erdélyt is könyvekkel. Egyízben arról panaszkodott AMERBACHnak, hogy a háborús viszonyok mennyire megnehezítik számára a keleti országokban levő követeléseinek behajtását. Ezt igazolja a SCHEDEL-féle *Weltchronik* 1509-i zárszámadása is, amely az adósok sorában pl. THEOBALD FEGER budai könyvárúst 56 florenus tartozással említi.²

THEOBALD FEGER, az első budai könyvárus az 1480-as évek elején, nyilván KOBERGER megbízásából telepedett Budára. Üzlete jól jövedelmezhetett, mert hamarosan saját költségén is adott ki könyveket. Ezeket kiváló német nyomdászokkal nyo-

GERARDUS DE LISA vándornomdász sajtóján. Ezzel szemben a GW nem veszi fel az őnyomtatványok sorába. Az „Attila“-nak ez az állítólagos első kiadása megvan GR. APPONYI SÁNDOR Hungarica könyvtárában (48. sz.). Betűtípusai valóban eltérnek GERARDUS DE LISA-nak HAEBLER Typenreperitoriumában közölt típusaitól. Az első kiadás tehát vagy elveszett, vagy pedig csak 1500 után jelent meg.

¹ V. ö. HAEBLER: Die deutschen Buchdrucker des XV. Jhs. im Auslande. München, 1924. p. 281.

² KOBERGER üzleti összeköttetéseire vonatkozó adatokat ld. HASE, Oskar: Die Koberger. Leipzig, 1885. és KAPP—GOLDFRIEDRICH: Geschichte des deutschen Buchhandels. I. Leipzig, 1886.

matta s kivitelükre sokat áldozott. Az 1484. évi *esztergomi breviariumot* (GW 5469) és az 1498. évi *esztergomi misekönyvet* (Cop. 4239) a nürnbergi GEORG STUCHS, a TÚRÓCZI-*krónika* MÁTYÁS királynak ajánlott második kiadását (H 15518) az augsburgi ERHARD RATDOLT, az 1491. évi *esztergomi misekönyvet* (HC 11431) a brünni STAHEL és PREINLEIN, az 1494. évi *esztergomi zsinat végzéseit* (Langer 11.) a bécsi JOHANN WINTERBURGER nyomtatta számára. Kiadványaiban sohasem hallgatta el nevét. Ha ő lett volna MÁTYÁS *törvénykönyvének* kiadója, ezt valószínűleg megemlíti. A másik budai könyvtáros, GEORGIUS RUEM, akit még MÁTYÁS király életében, KORNIS BENEDEK váradi kanonok hívott Budára, szintén foglalkozott könyvkiadással. Két kiadványát, az 1490. szeptember 10-én megjelent NICOLAUS DE ALSENTIA: *De officio misse liber-t* (BALLAGI 35.) THEODORUS DE RAGONIBUS, az 1493. évi *esztergomi misekönyv* (HC 11432) pompás hártypéldányait JOANNES HAMMAN velencei nyomdászok nyomtatták. Ő is megnevezi magát mindkettőben. Valószínűnek tartjuk, hogy az előszó következő megjegyzése: „Etsi Bibliopole iam pridem sepius atque iterum blanditi sint: pro istarum Constitutionum incliti Regni Ungarie accomodatione: . . .“ e budai könyvtárosokra vonatkozik és THEOBALD FEGER közvetítésével, aki ekkor a TÚRÓCZI-*Krónika* 2. kiadásával volt elfoglalva, a nürnbergi ANTON KOBERGER vállalta a magyar törvénykönyv kiadását. S nem sokkal ezután ő adta ki a lengyel törvénykönyvet is, mivel Krakkóval élénk üzleti összeköttetést tartott fenn. KOBERGER ekkor már sokat dolgoztatott idegen nyomdákkal. A magyar törvénykönyvet már azért sem nyomathatta volna Nürnbergben, mert MÁTYÁS 1485-i röpirata miatt a császár eltiltotta a nürnbergi nyomdászokat attól, hogy bármit is nyomtassanak MÁTYÁSNAK. A nürnbergi nyomdászok eleget is tettek e tilalomnak. 1484-ben még KOBERGER adta ki az *esztergomi misekönyv* első kiadását (HC 11429), GEORG STUCHS pedig a MÁTYÁS rendelte *esztergomi breviarium* második kiadását (GW 5469). 1485-től MÁTYÁS király haláláig nem jelent meg magyarországi nyomtatvány városukban. GEORG STUCHS 1490. évi *esztergomi misekönyvének* (HC 11430) megjelenésekor (szept. 18.) pedig már II. ULÁSZLÓ volt a magyar király. KOBERGER talán azért választotta a nyomtatás helyéül Lipszét, hogy egyrészt a jogi szöveg korrektúráját rábízza az

ottani egyetem valamelyik jogászára, másrészt pedig azért, hogy a lipcsei vásárokról kelet felé irányuló élénk áruforgalom révén a példányok gyors szállítását biztosítsa.

Ha ő volt a törvénykönyvek kiadója, ki írhatta a magyar törvénykönyvnek .B..R..L. betűkkel szignált előszavát? Erre a kérdésre mindeztideig csak azzal a feltevéssel válaszolhatunk, hogy az előszót MORITZ BRANDIS, az első kiadás nyomdása írta [BR(andis) L(ipsiensis)?].¹ Ebben az esetben újabb érdekes probléma merül fel. Az, nem dolgozott-e MORITZ BRANDIS Rómában, mielőtt Lipcsébe telepedett le? 1470-ben ugyanis JOANNES PHILIPPUS LIGNAMINE orvos nyomdát alapított Rómában, ahol német nyomdászokat alkalmazott.² Ő volt a nyomda vállalkozója és tudományos irányítója, a kiviteelt pedig segédeire bízta. Egyik nyomtatványában³ a kivitelező nyomdász B. R. M., egy másikban⁴ B. R. betűkkel jelezte nevét. A BRANDIS-család tagjai sokfelé dolgoztak; eddigi tudomásunk szerint azonban csak német városokban. Nem lehetetlen, hogy MORITZ BRANDIS először délnek vette útját, amikor a német nyomdászok közvetítésével az olaszországi nyomdászat is megindult és így ő lenne ez a B. R., vagy B. R. M. mester. (BRandis, vagy BRandis Mauritius?)

A kiadóra és az előszó szerzőjére vonatkozó feltevéseinkre csak a .B..R..L. siglák végleges megfejtése adhat megtámadhatatlan feleletet.

HUBAY ILONA.

¹ Erre DR. FITZ JÓZSEF, az Orsz. Széchényi Könyvtár főigazgatója figyelmeztetett.

² HAEBLER id. m. p. 22.

³ VALLA: *Elegantiae*. 1471. Hain 15801.

⁴ S. AMBROSIUS: *De officiis*. cca 1473. GW 1607.

Az 1486. évi Decretum Maius kiadásai.

I.

*Constitutiones incliti regni Hungariae*Lipsiae [MORITZ BRANDIS] 1488. 2. Jun. 4°.

66 lev. [a—fsg—ia]. 26 sor. Betűtípus: 3 : 94G. Iniciálék helye: [1] [2]
[3]. Vízjegyek: 1. és 2. ábra.

1. lev. üres. 2 a lev. *Et si Bibliopole iam pridem sepius atq; iterū blanditi sint: pro istarū Cōstitatio || nun incliti Regni Ungarie accomodati || one: ... 3 b-8 a lev. register. 8 b lev. üres 9. lev. a törvény praefatiójával hiányzik. Vége 60 a lev. 5. sor ... Comitatus tenentibus et honoris. || 60 b lev. üres. 61 a lev. [sequitur Series Estimatiōnū ... 65 b lev. 12. sor Sic tractatur (sic!) de prescriptione. || 66 a lev. 12. sor De Etate. || 66 a lev. 17. sor Impressum in Epsest. || Anno dñice incarnaciōis || Millesimoquadringentesimo. || MDCXLIIII die secūda. || 66 b lev. üres.*

Cop. 1758. HORVÁTH IGNÁC 305. SZABÓ RMK III. 17. BALLAGI 24. KOVACHICH, JOS. NIC., *Notitiae Praeliminares*. 1820. II. I. HORVÁTH ISTVÁN, *Tud. Gyűjt.* 1833. II. 25. BOROVSKY, *Akad. Ért.* 1898. 339. HELLEBRANT, *Akad. Ért.* 1915. 222. GULYÁS, *Könyvnyomtatás* 32. I. PÁRNICZKY—BÁTYKA: *A magy. Corpus Juris*. 1936. 38. I. FITZ, *Hess A.* 136. I. U. a., *Mathias Corvinus*. Gutenberg Jb. 1939. 133. I.

Példányok: M. Tud. Akad. (SZIRMAY TAMÁS ajándéka. 9. lev. hiányzik. Következő bejegyzéssel: „Samuelis Székely de Doba comparavit Epperjessini Die 1. Maii A^o 1728.”) M. Nemzeti Múzeum (12 lev. töredék, részben a pozsonyi káptalan, részben JANKOVICH MIKLÓS tulajdonából.)

2.

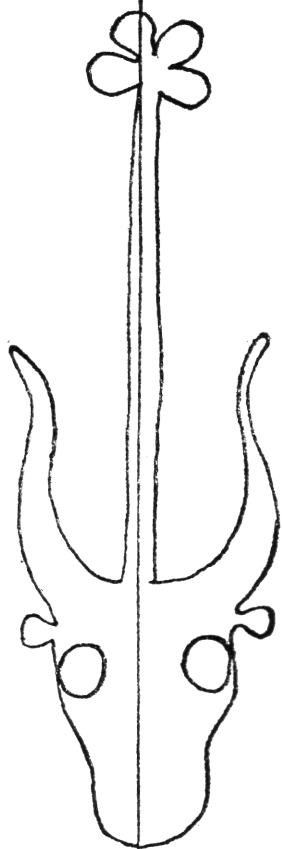
Constitutiones incliti regni Hungariae[Lipsiae, CONRADUS KACHELOFEN, 1490. júl. 31. előtt.] 4°.

40 lev. aabcdseio. 31—33 sor. Betűtípus: szöveg 3 : 89G; cím 6 : 71G. Iniciálék helye: [2] [3] [4]. 1a lev. fametszet: 135 × 90 mm. Rubrumjel: a. Vízjegyek: Briquet 14.520.

1 a lev. *Constitutiones incliti regni ungarie || alatta fametszet. 1 b lev. üres. 2 a lev. sign. aj Et si Bibliopole iam pridem sepius atq; iterū blandi || ti sint: pro istarum Constitutionum incliti Regni Un || garie accomodatione: ... 3 a - 6 a lev. register. 6 b lev. üres. 7 a lev. sign. bj [*] Athias dei gra Hungarie: Bohemie: Dal. || matie. Croatie: ... Vége 37 a lev. 6. sor. ... Comitatus (sic!) tenentibus et honoris || 37 a lev. 7. sor [3] Equitur Series Estimatiōnum ... 40 a lev. 4. sor [Sic tractatur de prescriptione. || 21. sor De Etate. || 40 b lev. üres.*

Hain 5779. Cop. 1757. HORVÁTH IGNÁC 274. SZABÓ RMK III. 59. BALLAGI 25. SEEMILLER, *Bibl. Ingot.* IV. 137. PANZER I. 266. KOVACHICH, JOS. NIC.: *Notitiae Praeliminares*. 1820. II. I. HORVÁTH ISTVÁN, *Tud. Gyűjt.* 1833. II. 25. I. HELLEBRANT, *Akad. Ért.* 1915. 222. I. PÁRNICZKY—BÁTYKA: *A magy. Corpus Juris*. 1936. 39. I. FITZ, *Hess A.* 1936. I. U. a., *Mathias Corvinus*, Gutenberg Jb. 1939. 133. I.

Példányok: M. Nemzeti Múzeum (teljes, végéhez idegen nyomtatványból vett levél kötve). Egyet. Ktr. (teljes) München, Univ. Bibl. („a“ ív hiányzik).

Vízjegyek
a „Constitutiones regni
Hungariae“
1488. jún. 2.-i kiadásából.

